

Význam Haagské mírové konference z roku 1899 pro vývoj práva ozbrojených konfliktů

JAN ONDŘEJ

V roce 1999 uplynulo sto let od konání Haagské mírové konference, která představuje určitý mezník ve vývoji novodobého mezinárodního práva. V období konání této konference nebyla ještě válka jako prostředek politiky států zakázána. O to významnější bylo konání této mírové konference.

V 19. století se nahromadila celá řada problémů, které hrozily válkou. V tomto období platila zásada moci nad právem a vedla k soustavě tzv. ozbrojeného míru.¹ Ve všech státech se zbrojilo jako o závod. Pokrok v oblasti vojenské techniky (zvláště námořní) podmiňoval rychlé změny ve výzbroji. Vedl ke zvyšování válečných kontingentů a nadměrně zatěžoval státní rozpočty. Prostředí ozbrojeného míru bylo ovládáno vzájemnou nedůvěřivostí a s ní spojeným nebezpečím vzniku válek.

Z tohoto důvodu navrhl ruský car Mikuláš II. svolání mezinárodní konference. Podle ruského memoranda z 24. 8. 1898 se tato konference měla zabývat nejúčinnějšími prostředky k zajištění dodržování skutečného a trvalého míru pro národy a předem položit meze stoupajícímu vývoji tehdejšího zbrojení. V memorandu se dále hovořilo o tom, že hospodářské pohromy, zaviněné z velké části soustavou přepjatých zbrojení a stálým nebezpečím, jež spočívá v tomto nahromadění válečné výzbroje, přeměňují nynější ozbrojený mír ve zdrcující břemeno, které nejsou národy schopny unést. Trvání tohoto stavu by vedlo ke katastrofě.

Zmíněné memorandum vyvolalo různou odezvu. Stoupenci míru ho přijali s nadšením a naopak zastánci zbrojení se netajili svým odporem. Státy zaujaly vyčkávací stanovisko. Aby byly rozptýleny různé výklady a nedůvěra, ruský ministr zahraničí Muravěv rozdal státům další návrh ze dne 30. 12. 1898, v němž byly přesněji formulovány otázky, o nichž by se mohlo na konferenci jednat. Šlo celkem o osm bodů. Pouze dva z nich se však týkaly zabezpečení míru. Prvním bodem byla dohoda, která měla stanovit, aby na určitý čas nebyly zvyšovány pozemní a námořní branné síly a k nim se vztahující vojenské rozpočty. Měly se rovněž studovat způsoby, jak by bylo propříště možné snížit branné síly a uvedené rozpočty. Druhý bod se týkal přijetí dobrých služeb, zprostředkování a fakultativního rozhodčího řízení ve vhodných případech, aby se předešlo konfliktům mezi národy.

Mírová konference se sešla 18. 5. 1899 v Haagu na základě pozvání nizozemské vlády. Zúčastnilo se jí celkem 26 států. Jejím prezidentem byl zvolen ruský delegát Staal (velvyslanec v Londýně). Program byl rozdělen do tří komisí. První z nich se zabývala otázkami omezení zbrojení, další úpravou válečného práva a třetí pokojným řešením mezinárodních sporů. Po jednáních v jednotlivých komisích se konalo celkem deset plenárních schůzí.

Výsledkem zmíněné konference bylo přijetí závěrečného protokolu a tří úmluv. Jde o Úmluvu o pokojném řešení mezinárodních sporů, o Úmluvu o zákonech a obyčejích po-

zemní války s Řádem pozemní války jako přílohou a o Úmluvu o rozšíření Ženevské úmluvy z roku 1864 na válku námořní. Dále byly přijaty tři deklarace – Deklarace o vrhání střel z letadel, Deklarace o zákazu střel s jedovatými plyny a Deklarace o zákazu střel tak upravených, aby se v těle rozšiřovaly, a tím způsobily kruté bolesti (tzv. střely dum dum). Vysloveno bylo také šest přání, která se týkala pozdější úpravy některých otázek.

Prvotní cíl konference – dosáhnout dohody o omezení zbrojení a zabezpečení světového míru – se však nepodařilo splnit. Snahy o omezení zbrojení nevedly totiž k cíli. Ruský návrh, aby vojenské rozpočty nebyly po dobu pěti let zvyšovány, byl zamítnut. Konference přijala pouze rezoluci, která vyslovuje naléhavou potřebu omezit vojenské náklady za nevyšší žádoucí v zájmu mravního i materiálního blaha lidstva.

V této souvislosti lze souhlasit s názorem J. Trakala,² že i přes tento nezdar zůstává pokus Haagské mírové konference důležitý pro budoucí vývoj, tedy jako první základní pokus. Kromě toho se tento autor domnívá, že řešení otázky odzbrojení bude třeba připravovat úpravou a zdokonalováním těch oborů mezinárodního práva, které upravují mezistátní závazky na základě solidárních zájmů. V tomto smyslu budou mít vliv i prostředky pokojného řešení sporů, které násilným prostředkům ubírají jejich dosavadní nezbytnost v soustavě ozbrojeného míru. Jinými slovy řečeno, dohoda o odzbrojení nebyla v době konání uvedené konference ještě reálná a vyžadovala další rozvoj mezinárodního mírového práva.

Za její nejvyšší přínos lze považovat přijetí Úmluvy o pokojném řešení mezinárodních sporů. Přestože představovala pouze určitou alternativu k použití násilných prostředků (tj. k válce), je výrazem postupného přechodu států od jejich naprosté volnosti sáhnout k ozbrojené síle k zákazu použití síly.

Vzhledem k tomu, že válka nebyla v době Haagské mírové konference zakázána, mělo značný význam i přijetí pravidel válečného práva, která se týkala humanizace války. Stoupenci míru v době jejího konání neprávem podceňovali její význam tvrzením, že úprava válečného práva je jen novou překážkou pokroku. V tomto smyslu zaujal realistický postoj Martens,³ který vyjádřil své přesvědčení, že jednou bude válka skutečně jevem výjimečným a státy najdou vhodnější prostředky k řešení sporů. Zároveň však uznal, že válka nebude zatím z mezinárodních poměrů záhy odstraněna. Z tohoto důvodu bude válečné právo jediným účinným prostředkem, který může odejmout válce její dravý ráz a omezit pohromy, jejichž je zdrojem.

Z obecného hlediska se Haagská mírová konference jeví jako pokračování velkých mezinárodních konferencí, jako byl Vídeňský kongres v roce 1815 nebo Vestfálská konference v roce 1648. Ve skutečnosti se však od předchozích konferencí liší, a to jak podnětem, tak i předmětem, složením a formou. Podnětem výše zmíněných konferencí bylo ukončení předchozích válek a dočasná úprava aktuálních zájmů a zabezpečení politické rovnováhy. Naproti tomu Haagská mírová konference nebyla výsledkem předchozí války. Naopak – pokud to bylo možné – vyloučila ze svého programu veškeré běžné politické otázky a zabývala se úpravou obecného mezinárodního práva podle vzoru např. Ženevských konferencí konaných v letech 1864 a 1868 nebo Bruselské konference z roku 1874.

Pokud jde o složení, nebyla to konference pouze předních vedoucích velmocí ani konference pouze evropská, ale naopak světová, tj. za účasti amerických a asijských států. Všem státům bez rozdílu velikosti a stupně vývoje byla zásadně přiznána rovnost hlasů.

Ke kladům Haagské mírové konference nepochybně patří i přijetí myšlenky o postupné kodifikaci mezinárodního práva, i když zatím šlo hlavně o právo válečné. V této souvislosti významně podpořila rovněž argumenty zastánců kodifikace proti jejím odpůrcům.

Pokrok se na této konferenci projevil ve srovnání s dřívějšími kongresy a konferencemi, které se vyznačovaly opatrnou nedůvěřivostí i po formální stránce. V jednání této konference se projevila zřejmá snaha překonat obtíže, vyrovnávat zásadní neshody v názorech za účasti předních diplomatů, vojenských odborníků, právníků a zkušených politiků.

Haagská mírová konference z roku 1899 byla tedy moderní kodifikační konferencí v dnešním slova smyslu a stala se vzorem pro konání podobných konferencí ve 20. století.

VÁLEČNÉ PRÁVO DO KONÁNÍ HAAGSKÉ MÍROVÉ KONFERENCE V ROCE 1899

Výsledkem Haagské mírové konference v roce 1899 byla zejména kodifikace mezinárodního válečného práva. Pravidla válečného práva slouží k regulaci ozbrojených konfliktů. Sama o sobě však tato pravidla válku nezakazují. Válečné právo obsahuje normy, které upravují podmínky vzniku nepřítelství, zakázané prostředky a způsoby vedení války. Zároveň zahrnuje i normy, které slouží k ochraně různých kategorií osob za války.

Důležité je, že z hlediska válečného práva mají obě dvě, popřípadě všechny strany zúčastněné v konfliktu stejné postavení. Mají tedy stejnou povinnost dodržovat pravidla vedení války. Válečné právo nerozlišuje důvody, proč státy sáhly k použití síly. Je to dáno zejména tím, že tato pravidla vznikla v době, kdy válka nebyla zakázána jako prostředek politiky států.

Pravidla moderního válečného práva se rozvíjela už od 17. století. Již H. Grotius⁴ pocítoval potřebu regulování ozbrojených konfliktů a hledal střední cestu mezi dvěma krajními stanovisky. Jedno z nich směřovalo k tomu, že válku není třeba regulovat, a druhé zase vycházelo z toho, že válka jako taková je zakázána. První pojetí by vedlo k naprosté volnosti v použití prostředků a způsobů vedení války, což se v moderních vztazích mezi státy stávalo stále více nepřijatelnějším. Druhá koncepce nebyla v době H. Grotia, ale ani v následujících staletích ještě reálná.

K významnému vývoji moderního mezinárodního válečného práva dochází ve druhé polovině 19. století. V tomto období před konáním první Haagské mírové konference je významná zejména Deklarace o námořním právu z roku 1856, která obsahuje základy pro mořské válečné právo, dále pak Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných v polních armádách z roku 1864, která je základem pro mezinárodní humanitární právo. Z tohoto období je významným dokumentem i Petrohradská deklarace z roku 1868. Pravidla obsažená v těchto a dalších smlouvách i obyčejové normy jsou potvrzeny a dále rozvinuty právě v dokumentech přijatých na Haagské mírové konferenci v roce 1899.

HAAGSKÉ A ŽENEVSKÉ PRÁVO

Haagská mírová konference a její výsledky jsou základem pro to, co se někdy označuje jako haagské právo. Jde o právo upravující v podstatě vedení války a zakázané prostředky, jakož i způsoby jejího vedení. Tyto normy byly rozvinuty na druhé Haagské mírové konferenci v roce 1907. Na ní bylo přijato již 12 smluv týkajících se válečného práva. Mezi nimi byla přijata i Úmluva o zákonech a obyčejích pozemní války s Řádem pozemní války, která rozvíjela ustanovení výše zmíněné úmluvy z roku 1899. Ve vztazích mezi smluvními stranami tato úmluva z roku 1907 vstoupila podle svého článku 4 na místo úmluvy z roku 1899. Do haagského práva jsou zahrnovány zejména úmluvy uzavřené v Haagu, ale i některé další. Je sem řazena již Petrohradská deklarace z roku 1868, z pozdějších smluv pak Ženevský protokol o zákazu chemických a bakteriologických zbraní z roku 1925 (i když jde o Ženevský protokol, tak se považuje za součást tzv. haagského práva). Ze smluv uzavřených po druhé světové válce je významná zejména Haagská úmluva o ochraně kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z roku 1954, Úmluva o zákazu vojenských nebo jiných prostředků měnících životní prostředí z roku 1977 nebo Úmluva o zákazech nebo omezeních použití určitých konvenčních zbraní, které mohou způsobit nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky z roku 1980, jejíž součástí jsou v současnosti čtyři protokoly.

Od haagského práva se někdy odlišuje ženevské právo. Podstatou ženevského práva je ochrana různých kategorií osob za ozbrojeného konfliktu. Ženevské právo je označováno i jako právo humanitární. První smlouvou v této oblasti je výše zmíněná Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných v polních armádách z roku 1864. Dále jde o úmluvu z roku 1906, o dvě Ženevské úmluvy z roku 1929, o čtyři Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojeného konfliktu z roku 1949 (tj. o Ženevskou úmluvu o zlepšení osudu raněných

a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli, o Ženevskou úmluvu o zlepšení osudu raněných, nemocných a trusečníků ozbrojených sil na moři, o Ženevskou úmluvu o zacházení s válečnými zajatci a o Ženevskou úmluvu o ochraně civilních osob za války) a o dva dodatkové protokoly k nim z roku 1977.

Rozlišování mezi haagským a ženevským právem má svůj význam z obecného hlediska. Haagské právo obsahuje pravidla vedení války, zatímco ženevská pravidla se týkají ochrany různých kategorií osob za ozbrojeného konfliktu. Z praktického hlediska však není ostré rozlišení možné a v současnosti se v podstatě stírá.

Nemožnost činit ostrý rozdíl mezi pravidly humanitárního práva a pravidly vedení ozbrojeného konfliktu byla zřejmá již v době Haagské mírové konference v roce 1899. Např. haagská Úmluva o zákonech a obyčejích pozemní války s Řádem pozemní války z roku 1899 obsahovala ustanovení, která se výslovně týkají humanitárních aspektů, jako je ochrana civilních osob apod. Dalším dokladem je ta skutečnost, že na Haagské mírové konferenci v roce 1899 byla přijata Úmluva o rozšíření Ženevské úmluvy z roku 1864 na námořní válku. Obdobně na druhé Haagské mírové konferenci v roce 1907 byla přijata Úmluva o rozšíření Ženevské úmluvy z roku 1906 na námořní válku. Humanitární důsledky má např. i jedna z novějších smluv – Úmluva o zákazech nebo omezeních použití určitých konvenčních zbraní, které mohou způsobit nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky z roku 1980.

Smlouvy mající humanitární charakter, které slouží k ochraně obětí ozbrojených konfliktů, obsahují i pravidla, která byla dříve řazena do haagského práva. Nejvýznamnějším příkladem je Dodatkový protokol I z roku 1977 k Ženevským úmluvám z roku 1949. Text tohoto protokolu obsahuje celou kapitolu nazvanou Způsoby a prostředky vedení války. Jde o otázky, které předtím byly typické pro haagské právo.

V současné době se místo označení „válečné právo“ používá název „právo ozbrojených konfliktů“. Tento termín je výstižnější, protože každý konflikt mezi státy nemusí být válkou v klasickém slova smyslu. Navíc tato pravidla zahrnují i normy, vztahující se na ozbrojené konflikty, které nemají mezinárodní povahu. Texty mezinárodních smluv přijaté po druhé světové válce, různé mezinárodní orgány a rovněž nauka v současnosti používá termín právo ozbrojených konfliktů (*anglicky the law of armed conflict*). Pravidla haagského a ženevského práva jsou dnes také někdy z důvodu úzkého vztahu mezi nimi označovány za jeden komplexní systém „mezinárodní humanitární právo“. Za výraz této komplexnosti jsou považovány Dodatkové protokoly I a II z roku 1977 k Ženevským úmluvám z roku 1949.⁵

ZAKÁZANÉ PROSTŘEDKY A ZPŮSOBY VEDENÍ OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ

Cílem jak haagských pravidel, tak i pravidel Ženevských úmluv je humanizace války. Haagská Úmluva o zákonech a obyčejích pozemní války s Řádem pozemní války z roku 1899 obsahuje zejména zakázané prostředky a způsoby vedení války. Článek 22 jejího Řádu pozemní války pak stanoví, že bojující strany nemají neomezené právo na výběr prostředků k poškozování nepřítele. Tato formulace vychází z Petrohradské deklarace z roku 1868, podle níž nemají bojující strany neomezené právo na volbu vojenských prostředků a válečných metod. Uvedená myšlenka je zejména vyjádřena v článku 23e Řádu pozemní války výše zmíněné úmluvy z roku 1899, jenž zakazuje nadměrná zranění. Rovněž tato zásada je převzata z Petrohradské deklarace z roku 1868. Daná deklarace vychází ze zásady, že cílem války je zlomení odporu protivníka, aby přestal klást vojenský odpor. Ke zlomení odporu protivníka není však dovoleno použití jakýchkoli prostředků. Za nedovolené překročení tohoto cíle prohlásila Petrohradská deklarace použití takových zbraní, které zbytečně zvyšují útrapy, nebo by nevyhnutelně přiváděly smrt.

Zásada zákazu prostředků způsobujících nadměrná zranění a zbytečné útrapy je potvrzena i v článku 35 Dodatkového protokolu I z roku 1977 k Ženevským úmluvám z roku

1949. Další obecná zásada pro vedení ozbrojených konfliktů je zásada zákazu nerozlišování. Určitý základ této zásady je obsažen v článku 25 Úmluvy o zákonech a obyčejích pozemní války s Řádem pozemní války. Uvedený článek zakazuje jakékoli napadení nechráněných měst, vesnic nebo budov a zakazuje i jejich bombardování. Tento článek se vztahuje i na letecké bombardování.⁶ Haagská úmluva však přímo nehovoří o zákazu nerozlišování. Tato zásada byla výslovně uvedena až v Dodatkovém protokolu I z roku 1977 k Ženevským úmluvám z roku 1949.

Význam obou zásad potvrdil i Mezinárodní soudní dvůr ve svém posudku týkajícím se legality jaderných zbraní z roku 1996. Označil je za základní zásady vytvářející stavbu humanitárního práva.⁷ Cílem první z nich je podle Mezinárodního soudního dvora ochrana civilního obyvatelstva a civilních objektů a zakládá rozdíl mezi komabanty a nekombatanty. Státy nikdy nesmějí učinit civilisty objektem útoku, a proto nesmějí nikdy použít zbraně neschopné rozlišovat mezi civilními a vojenskými cíli. Podle druhé zásady je zakázáno použít zbraní, které způsobují zbytečné utrpení komabantům. Podle této zásady je tedy zakázáno použití takových zbraní, které jim způsobují škody, zvyšující jejich utrpení. Při aplikaci této druhé zásady státy nemají neomezenou svobodu ve volbě prostředků zbraní, které použijí. Škoda nesmí být podle Mezinárodního soudního dvora větší, než je nevyhnutelné k dosažení legitimních vojenských cílů.⁸

Haagská Úmluva o zákonech a obyčejích pozemní války s Řádem pozemní války z roku 1899 i pozdější úmluva z roku 1907 obsahují rovněž další konkrétní zakázané prostředky a způsoby vedení války. Výčet zakázaných prostředků a způsobů vedení války a ozbrojených konfliktů vůbec je pak rozvinut a doplněn v dalších smlouvách. Po první světové válce jde např. o Ženevský protokol o zákazu použití chemických zbraní z roku 1925. Po druhé světové válce je to např. Úmluva o zákazu nebo omezení použití určitých konvenčních zbraní, které mohou způsobit nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky z roku 1980. Tato úmluva zahrnuje čtyři protokoly, které zakazují použití min, zápalných látek, nezjistitelných střepin, a čtvrtý protokol z roku 1996 pak použití oslepujících laserových zbraní.

Úmluvy přijaté na první i druhé Haagské mírové konferenci v letech 1899 a 1907 i pozdější smlouvy zakazují určité konkrétní zbraně. Může se stát, že v průběhu doby budou vyvinuty i další zbraně konkrétně v uvedených smlouvách nezmiňené. Z tohoto hlediska obsahuje preambule Úmluvy o zákonech a obyčejích pozemní války s Řádem pozemní války z roku 1899 tzv. Martensovu klauzuli. Podle ní „*v případech, které nejsou pojaty v ustanoveních Řádu, obyvatelstvo a válečníci zůstanou pod ochranou a vládou mezinárodního práva, jak jsou patrné z existujících obyčejů mezi civilizovanými národy, ze zákonů lidskosti a z požadavků veřejného mínění*“.

O progresivnosti této klauzule svědčí i ta skutečnost, že byla v moderní verzi převzata do článku 1 odstavce 2 Dodatkového protokolu I z roku 1977 k Ženevským úmluvám z roku 1949.⁹ Její význam potvrdil i Mezinárodní soudní dvůr ve svém posudku z roku 1996 ve věci legality jaderných zbraní. Použil ji v souvislosti se dvěma výše uvedenými zásadami a zdůraznil, že „*všechny státy jsou vázány pravidly Dodatkového protokolu I z roku 1977, které byly pouze vyjádřením existujícího obyčejového práva, jako je Martensova klauzule*“.¹⁰

Obě haagské Úmluvy o zákonech a obyčejích pozemní války s Řádem pozemní války z let 1899 a 1907 položily základ i pro ochranu civilního obyvatelstva na okupovaných územích. Ve své době šlo o rozvinutí mezinárodního humanitárního práva. Do té doby mezinárodní humanitární právo sloužilo jen k ochraně obětí ozbrojených konfliktů z řad komabantů, tj. bojujících příslušníků ozbrojených sil.¹¹ Pravidla o ochraně civilních osob byla dále rozvinuta v Ženevské úmluvě o ochraně civilních osob za války z roku 1949, která chrání veškeré civilní obyvatelstvo, a to i v těch případech, dokud se ještě nestalo předmětem útoku.

Určitou nevýhodou haagských Úmluv o zákonech a obyčejích pozemní války s Řádem pozemní války z let 1899 a 1907 je klauzule si omnes v nich obsažená. Znamená, že se

vztahují pouze na válečné konflikty, v nichž jsou všechny zúčastněné státy zároveň smluvními stranami dané úmluvy. V souvislosti s první světovou válkou vznikla otázka, zda tyto úmluvy zavazovaly zúčastněné státy. Podle některých představitelů tehdejší nauky žádná z obou úmluv zúčastněné státy nezavazovala.¹² Jiní tvrdili, že pouze úmluva z roku 1899 zavazovala, a v některých případech se hájila dokonce závaznost úmluvy z roku 1907.¹³

Všechna ustanovení výše zmíněných úmluv však nepředstavují čistě smluvní právo. Mnohé z nich jsou pouze definováním již předtím existujícího obyčejového práva, jak konstatoval i A. Hobza.¹⁴ Rovněž Norimberský vojenský tribunál konstatoval, že pravidla pozemní války, obsažená v Úmluvě o zákonech a obyčejích pozemní války s Řádem pozemní války z roku 1907, byla uznána všemi civilizovanými národy a jsou považována za pouhá vyhlášení již platných zákonů a obyčejů války.¹⁵ Totéž potvrdil i Mezinárodní soudní dvůr ve svém posudku o legalitě použití jaderných zbraní z roku 1996.¹⁶

Doložka si omnes je proto významná pro čistě smluvní ustanovení. Obsahovaly ji i starší Ženevské úmluvy z let 1864 a 1906. Významnou změnu ve vývoji humanitárního práva z tohoto hlediska představují dvě Ženevské úmluvy z roku 1929. Tyto úmluvy již neobsahují doložku si omnes, která je výrazem vzájemnosti¹⁷ a znamená, že pokud jeden stát není vázán danými pravidly, nemá povinnosti z nich vyplývající ani druhý stát. Doložka si omnes nebyla použita ani ve čtyřech pozdějších Ženevských úmluvách z roku 1949.¹⁸ Tyto úmluvy se vztahují i na ty konflikty, jichž se zúčastní nesmluvní stát, pokud převezme práva a povinnosti, které vyplývají z úmluv.

* * *

Haagská mírová konference z roku 1899 byla jedním z mezníků ve vývoji novodobého mezinárodního práva. Stala se vzorem pro konání dalších konferencí a rovněž pro proceduru a jednání v rámci mezinárodních organizací. Vytvořit právní normy, které by zajišťovaly trvalý mír, se sice v době jejího konání ještě nepodařilo, avšak pravidla o pokojném řešení sporů přijatá na této konferenci byla stupněm k řešení sporů výlučně mírovou cestou. Předpoklady pro zákaz války však v té době neexistovaly. Rovněž ještě neuzrála doba pro odzbrojení. Myšlenka odzbrojení, kterou se tato konference zabývala, byla realizovatelná až o mnoho desítek let později.

Odzbrojení se stalo reálnějším až v souvislosti se zákazem použití a hrozby silou, jenž byl potvrzen Chartou OSN. Tento zákaz sice znamená povinnost řešit spory mírovými prostředky, ale k odzbrojení automaticky nevede. Odzbrojení je jedním z nejdůležitějších prostředků k zajištění mezinárodního míru, což je myšlenka, která je ve své podstatě vyjádřena již v ruském memorandu z roku 1898. Úroveň vztahů mezi státy a zejména jejich vzájemná nedůvěra neumožňovaly tehdy přistoupit k odzbrojení,¹⁹ které je fakticky realizováno až od konce 80. let 20. století. Teprve od této doby je plněn odkaz Haagské mírové konference.

Úmluvy a deklarace týkající se válečného práva přijaté na zmíněné konferenci byly nejen sebráním a písemným vyjádřením, ale i rozvinutím mezinárodního válečného práva. Byly výrazem snahy o další humanizaci války a jako takové byly významné nejen z hlediska pravidel vedení války, ale i z hlediska práva humanitárního. Myšlenka lidskosti a její konkretizace byla dále vyjádřena v úmluvách přijatých na druhé Haagské mírové konferenci v roce 1907, jakož i v dalších smlouvách uzavřených v rámci haagského i ženevského práva v období mezi světovými válkami a výrazně zejména po druhé světové válce. V této souvislosti byla Haagská mírová konference z roku 1899 základem pro zahájení procesu kodifikace mezinárodního práva.

Některá pravidla haagských úmluv z roku 1899 představují stále platné mezinárodní právo ozbrojených konfliktů zejména z toho důvodu, že jsou vyjádřením mezinárodních obyčejů. Stále významná je Martensova klauzule obsažená v Úmluvě o zákonech a obyčejích pozemních války s Řádem pozemní války z roku 1899. Platné mezinárodní právo

představuje i Deklarace o zákazu střel s jedovatými plyny z roku 1899, jak vyplývá též z posudku Mezinárodního soudního dvora ve věci legality použití jaderných zbraní z roku 1996. Platná je rovněž Deklarace o zákazu střel tak upravených, aby se v těle rozšiřovaly, a tím způsobily kruté bolesti (tzv. střely dum dum).

Celkově lze zhodnotit význam Haagské mírové konference z roku 1899 slovy jejího předsedy Staala. Dílo této konference „*osvědčuje vysokou péči vlád o vývoj mezinárodních poměrů míru a o blaho národů. Není sice dokonalé, jest však upřímné, praktické a moudré. Snaží se šetřit a srovnat oba principy, jež jsou základem mezinárodního práva, princip suverenity států a princip oprávněné solidárnosti mezinárodní. Dává přednost tomu, co spojuje, nad tím, co dělí. Dotvrzuje, že v nových dobách, do nichž vstupujeme, mají převládat zařízení vzešlá z potřeby shody a zúrodněná součinností států, jež sledují uskutečnění jich oprávněných interesů v upevněném spravedlností ovládaném míru.*“²⁰

¹ Srov. Trakal, J.: Význam Haagské konference míru ve vývoji novodobého práva mezinárodního. Praha 1902, s. 6.

² Srov. tamtéž, s. 64 a násl.

³ Srov. Martens. In: Trakal, J.: cit. dílo, s. 58.

⁴ Srov. Janis, M. W.: An Introduction to International Law. Little, Brown and Company, Boston, Toronto 1988, s. 131.

⁵ Srov. odstavec 75 posudku Mezinárodního soudního dvora ve věci legality hrozby nebo použití jaderných zbraní z 8. července 1996.

⁶ Srov. Hobza, A.: Přehled mezinárodního práva válečného. Všehrd, Praha 1946, s. 147.

⁷ Srov. International Court of Justice, Legality of the threat or use of nuclear weapons. General List No. 95, 8 July 1996, s. 28.

⁸ Srov. odstavec 78 posudku Mezinárodního soudního dvora ve věci legality hrozby nebo použití jaderných zbraní z 8. července 1996.

⁹ Srov. český text Dodatkového protokolu I z roku 1977 k Ženevským úmluvám z roku 1949, č. 168/1991 Sb.

¹⁰ Odstavec 84 posudku Mezinárodního soudního dvora ve věci legality hrozby nebo použití jaderných zbraní z 8. července 1996. Srov. International Court of Justice, cit. dílo, s. 29.

¹¹ Viz Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných v polních armádách z roku 1864.

¹² Srov. Hobza, A.: cit. dílo, s. 26.

¹³ Srov. tamtéž.

¹⁴ Srov. tamtéž.

¹⁵ Srov. International Military Tribunal, Trial of the Major War Criminals, 14 November 1945 – 1 October 1946, 1947, Vol. 1, s. 254.

¹⁶ Viz odstavec 80 posudku Mezinárodního soudního dvora ve věci legality hrozby nebo použití jaderných zbraní z 8. července 1996. Srov. International Court of Justice, cit. dílo, s. 28.

¹⁷ Srov. Постугаров, В. В.: Проблемы международного гуманитарного права. Государство и право, 9/1997, s. 71.

¹⁸ Srov. český text úmluvy č. 65/1954 Sb.

¹⁹ Podle Trakalova názoru nemohlo být vůbec řeči o plném odzbrojení v době konání Haagské mírové konference. Příčiny stupňovaného zbrojení spočívaly nejen v nahromadění velkých politických otázek minulosti a v přítomnosti, ale i v politických přípravách k dělení světa ve 20. století. Tyto příčiny by bylo třeba odstranit, a to nebylo podle něj možné. Viz Trakal, J.: cit. dílo, s. 62.

²⁰ Srov. Staal. In: Trakal, J.: cit. dílo, s. 52.